

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk

MAANEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved Claus Eskildsen og H. Lausten-Thomsen

INDHOLD:

Aug. F. Schmidt: „Det haver saa nyligen regnet“.

Thomas Kaufmann: Kosakvinteren.

Chr. Maibøll: Høruphav--Kegnæs. Nogle Oplysninger om
Færgemænd i Tiden før 1800.

Samleren.

Sønderjyllands Kreditforening

Haderslev

Banken for Brørup og Omegn

Aktieselskab

Kontortid 10—12 og 2—4

BRØRUP

Køb dansk Arbejde!

Sparekassen for Randers By og Omegn

Kontortid 10—1 og 3—5

„Telefon 3310 (4 Linier).“
Randers

Banken for Skanderborg og Omegn

Kontortid 10—3 Telefon 516 og 517

Skanderborg

Spare- og Laanekassen for Frøs og Kalvsland Herreder.

Kontortid 9—12 & 2—5

RØDDING

Haderslev Amts aut. Destruktionsanstalt

Telefon Hammelev 32.

Selvdøde og syge Dyr afhentes overalt i Distriktet.

Støt de sønderjydske Indsamlinger

N. MIKKELSEN SØRENSEN

Murermester og Entreprenør

Ndr. Fasanv. 217 Tlf. C. 4520, Taga 1700 og 1717

KØBENHAVN

AKTIESELSKABET

NORDISKE KABEL- og TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

Spare- og Laanekassen

i Aarhus.

St. Torv 6. Aarhus. Telf. 101

Kontortid: 10—1 og 2¹/₂—5¹/₂.

Graasten Bank A|S

Kontortid 9—12 & 2—5

Lørdag 9—1

GRAASTEN

Spare- & Laanekassen
for Kolding By og Omegn

Stiftet 1856

Reservefond ca. 1¹/₂ Million

Carl J. Ulrich & Søn

Aktieselskab

Haslev - Telefon 600

Horsens Landbobank A|S

Kontortid 9¹/₂—2 og 4—5

HORSENS

Smith & Co. A|S

Cykler og Cykledele
en gros

ODENSE

Reserveret

„B“.

Marie Christensen

Hjemmebageri & Conditori
med Thesalon

Bispetov - Aarhus

Telefon 1939 - 3222

„Det haver saa nyligen regnet“.

Af Aug. F. Schmidt.

I *Thorkild Gravlunds Roman: »Alfarveje og Bedesteder«* (1922), 250—51 vil man finde en virkningsfuld Anvendelse af Folkevisen: »Det haver saa nyligen regnet«, idet der med kunstnerisk Finsans gives en Skildring af en ung sjællandsk Bondekarls Forelskelse i en sydslesvigsk Pige, der gengælder hans Følelser. Digteren udnytter Visen på den Måde, at Karlen siger hvert Vers's første fire Linjer som Prosa, medens Pigen fremsiger som Vers de tre Omkvædslinjer, der — forskellige i Ord fra Vers til Vers — afslutter Digtets fire Partier. Det unge Par får hinanden, hvilket skal opfattes som symbolsk Udtryk for, at Sydslesvig hører Danmark til.

Gravlund antager Folkevisen som ægte folkelig, ligesom han har en spydig Hentydning til, at man på Højskolen sang en anden Vise, »efterlavet til samme Tone, en sønderjydske Foredragssang, som en Lærer skal have lavet ved Lejlighed. Men Anders havde aldrig kunnet faa den til at passe med Mormors Røst«.

Om Folkevisen: »Det haver saa nyligen regnet« er der imidlertid at sige, at den ikke i sin Oprindelse er et ægte dansk, folkeligt Stykke Digtning. Visen stammer nemlig fra *Svejts*. Den bedst bevarede Tekst efter dansk Almuetradition, fra *Karup* ved Viborg (på 4 firelinjede Vers) er meddelt af *Evald Tang Kristensen* i 1891 i »Jyske Folkeminder« XI, Nr. 119 (Melodi sat S. 398). Denne Opskrifts Vers genfindes tydelig i svejtsisk; se *Toblen: »Das Volkslied im Appenzellerlande«* (1903), S. 69 samt *Erk og Böhme: »Deutscher Liederhort«* Nr. 1008a-e, og *Varianten Nr. 531 a-c*. Vi genfinder ikke alene Regnjevsstemningen (»'s ischt no nüd [o: nicht] lang dass g'regelet hed, die Läbli tröpflid no«), men også Gråden (»I' g'sieh d'r 's a den Augli aa, dass du geweinet hast«) og Forsikringen om Troskab trods Uvejr (»in Regen, Schnee und kühlem Wind, bin ich allzeit bereit«). En anden dansk folkelig Form af Visen blev allerede i 1859 trykt i *A. P.*

Berggreens »Danske Folkesange« I, Anden Udgave, Nr. 135 = 3. Udg. 1869 Nr. 118. Her hos Berggreen er der kun to Vers. Og det er denne noget fragmentariske Form, der i November 1860 inspirerede *Svend Grundtvig* til hans nu (gennem Sangbøger) meget kendte Omdigtning, først trykt i 1861 i Tillæget S. 163 til 2. Udgave af Berggreen: »Norske Folkesange« og senere i 5. Udg. af P. O. Boisens Visebog. *Svend Grundtvig* udvidede Versformen fra 4-linjet til 6-linjet og tildigtede en lykkelig Slutning, så Visen noget teatralisk nu ender med de kendte Ord: »Se, det lysner i Sky, hør, det ringer fra By, du er min, som for evig jeg er din«. Det er — som det vil forstås — den *grundtvigske* Form af Visen, der er benyttet i *Gravlund*s ovennævnte Roman.

De to bevarede *Melodier* til den danske Viseform har ligeledes tydeligt nok deres Udspring fra en svejtsisk Melodiform, se Melodien meddelt i *Erk og Böhme*: *Deutscher Liederhort* Nr. 531. Det er dog kun den danske Melodis Slutning fra Ordene »men trods Regn og trods Blæst«, der virkelig er identisk med Formen fra Svejts. Melodiens Begyndelse er ret forskellig, dog står den af *E. Tang Kristensen* i *Jyske Folkeminder* XI, S. 398 meddelte Melodibegyndelse den svejtsiske meget nær, medens Melodibegyndelsen, meddelt hos *Berggreen*, bevæger sig over et langt større Toneområde. Den af *Tang Kristensen* meddelte Melodi fra *Krarup* er altså oprindeligere i sin Form end den (nu landskendte) »jydske« Melodi meddelt af *Berggreen*; hvilket beviser, at sidstnævnte særlige Melodiform er tildannet på dansk Grund. Den berggreenske Melodi er forøvrigt kun gennem Mellemlid optegnet efter *Almuesang*, idet den er optegnet i 1850'erne egenhændig af *Berggreen* i København efter Sang af stud. theol. (senere Præst) *Morten Th. Bredsdorff*, hvis Fæder, Pastorinde *Eline Møller* i *Dalby*, tidligere havde indsendt Viseteksten til *Berggreen*. Da *Berggreen* i sin Udgave angiver, at Visen stammer »fra Jylland«, er det meget muligt, at *Eline Møller* og *Bredsdorff* har deres Viden om Visen fra Familietradition, nemlig Erindring om en afdød gammel Husjomfru *Dorthe Bruns* Sang. Hun var født i *Tavlov* ved *Fredericia* og boede som ældre hos *Eline Møllers Søster, Fru Lange* på *Østergård* ved *Fredericia*.

»Det haver saa nyligen regnet« er altså fra først af en svejtsisk Folkevis, der ved et eller andet mærkeligt Tilfælde rimeligvis o. År 1800 har fundet en Del Udbredelse i Jylland. Det er dog ikke den ægte svejtsiske Form, der i vore Dage har Folkeyndest her i Landet, men senere danske Omdigtninger både af Ord og Tone.¹⁾

Et ganske interessant Exempel på, hvorledes en Mand, der stod uden for folkelige Kredse i vort Land, har omtalt »Det haver saa ny-

1) Ovennævnte Fremstilling er i det væsentlige skrevet på Grundlag af Arkivar *H. Grønner-Nielsens* Undersøgelse om Folkevisen „Det haver saa nyligen regnet“ i *Aar bog for Musik* 1923 (1924), 127 f.

ligen regnet«, finder vi i den mangeårige Bestyrer for Nakskov Sukkerfabrik *G. Fayes* Erindringer: »Minder fra en svunden Tid« (1916), 70. Her fortæller Faye om en Rejse i Begyndelsen af 1880'erne fra København til en stor Landmandsforsamling i Ålborg. Det var en dejlig Sommeraften, man sejlede over Kattegat på Dampskibet »Koldinghus«. Efterhånden tog Taler og Sange sin Begyndelse. »Vi Yngre samledes omkring Hr. Hagemann, der dirigerede Sangene; jeg mener endnu at mindes en, der var særlig yndet, den begyndte saaledes: Det haver saa nyeligen regnet, den var vist fra en grundtvigiansk Sangbog«. —

* * *

Da *Johan Ottosen* til Sønderjydernes Besøg i København i 1890 fik i Sinde at skrive en Sang, var det i en lykkelig Stund, han modtog den Indskydelse at udnytte Folkevisens Begyndelseslinje: »Det haver saa nyeligen regnet«, hvorefter han — inspireret af Regnvejsstemningen — digtede videre om det Uvejr, der, i national Henseende, havde »stormet og pisket i vor Lund«. Verset slutter med, at det ikke vil vare længe, inden alt er taget af Stormen, idet det stærke Vejr hårdt har raseret den danske Skov.

Indledningsverset er præget af Mismod og ringe Håb, men allerede i det næste Vers er der Fortrøstning at spore. Vor Folkestammes Liv er underkastet de samme Betingelser som Naturen. Efter den barske Forårsstorm spirer der nyt og kraftigt Liv frem. Således også i Sønderjylland: »For de gamle, som faldt, er der ny overalt, de vil møde, hver Gang der bliver kaldt«.

I de følgende Vers giver Johan Ottosen i gribende og digterisk beåndede Strofer Udtryk for en mandig og fortrøstningsfuld Kampstemning. Omkvædslinjerne er fyndige som et Epigram, de fasttømrede Vers, sunget på den prægtige Folkemelodi af en ligestemt Forsamling, har umiddelbart let ved at sætte de syngende i den af Forfatteren ønskede Stemning.

Digtets sidste Vers er med sit indledende »ja« og sin Slutningslinje en Stigning, der bevirker, at Sangen efterlader en opmuntrende, ja næsten festlig Stemning i Sindet:

»Ja, det haver saa nyeligen regnet,
og de Træer, de drypper endnu;
mangen Eg er for Uvejret segnet,
men endda er vi frejdige i Hu;
viger ej ud af Spor,
for vi kender det Ord:
Det har slet ingen Hast for dem, som tror«.

Den smukke Sidstelinje i Sangen har til Forudsætning Ordene hos Esaias 28. Kap., 16. Vers: »hvo som tror, den haster ikke«. I dette gammeltestamentlige Udtryk, der i Ottosens Form næsten er blevet til et Ordsprog, er der Trøst at hente i trange Tider. Verslinjen kom til at passe for Nordslesvig. I tredive År endnu måtte Sønderjyderne vente, men de bar i Sindet Forvisningen om, at det ikke hastede, når man blot troede. Johan Ottosen fik Lykke til i sit billedrige Digt at give Udtryk for ethvert danskfølende Menneskes nationale Håb. Derfor blev hans Sang om det grøderige Regnvejr med Rette en Trøstesang, et Opmuntringskvad til fælles national Opbyggelse, stadig af Værdi for vort Folk og ikke blot knyttet til en historisk Periode.

Et Par År efter Sønderjydernes Besøg i København fik Johan Ottosen Lejlighed til i en sjælden passende Sammenhæng at få sit Digt trykt, idet han fik det indarbejdet i en Tekst, han skrev til en Række sønderjyske Tegninger af *Max Kleinsorg*.²⁾ Her fremhæver Ottosen bl. a., at den kommende Slægt vil tilhøre Danmark, hvis alle danske Hjem vilde være sig det nationale Ansvar for Barnet bevidst og gennemføre den nødvendige Undervisning i Dansk i Hjemmet. Denne Ansvarsfølelse var o. 1892 allerede vågen i mange Tusinde Hjem, og med det stigende Tryk, der da øvedes fra tysk Side, turde det håbes, den vilde vækkes i alle. »De Tyskere, som kender noget til Nordslesvig, indrømmer selv, at det har meget lange Udsigter for dem. Og — kommer Tid, kommer Raad«.

Med Ordsproget om at give Tid slutter Ottosen sin Tekst, inden han anfører sit Digt, der jo også munder ud i Henvisningen til at finde Trøst i den langsommelig skridende Tid.

Sangen til Sønderjyderne i Udlændighedsårene har givet Johan Ottosen et Navn, der længe vil leve i vort Folk. Derfor må det anses for berettiget at fremkomme med ønskelige Oplysninger om denne Sang såvel som dens Forlæg, Folkevisen med Regnvejsindledningen. Begge Digtes Værdi i poetisk og folkelig Henseende berettiger dem til en Omtale i Sammenhæng, således som det nu er sket i de ovenstående Bemærkninger.

2) Johan Ottosen: Sønderjylland. Halvhundrede Billeder af Max Kleinsorg (1892), S. 35.

Kosakvinteren.

Af Thomas Kaufmann.

I Sagn og Fortællinger gemmes Minderne om de mange Ufredsaar, da vor Landsdel hjemsogetes af fremmede Krigerhorder. Nu er der vel kun faa, som har en levende Forestilling om, hvad der foregik i »Kosakvinteren«, der ofte blev nævnt af gamle Folk for et halvt Hundrede Aar siden. Mange Fortællinger fra denne Vinter er sikkert overdrevne og maa skrives paa Sagdannelsens Konto.

Sagnagtig er saaledes en Fortælling, der fandtes i Juhl og Noiesens »Læsebog for Over- og Mellemlklasser i Slesvigs danske Skoler«, som benyttedes i vore Skoler indtil 1888. Det vil sikkert mere vore gamle Læsere at faa opfrisket denne Fortælling, der forøvrigt i Digtform findes i tyske Læsebøger:

GUDSMUREN.

Tæt ved Byen Slesvig stod for faa Aar siden et lille, gammelt Hus, der i den saakaldte Kosaktid paa en mærkelig Maade skaanedes for de vilde Krigeres Besøg. Huset beboedes dengang af en gammel Kone og hendes Barnebarn, en Yngling paa tyve Aar.

Det var i Aaret 1814, i de første Dage af Januar, nemlig den 4de om Eftermiddagen, Stormen hvinede og tudede, og Frostene malede underlige Figurer paa de smaa Vinduesruder. Den gamle Bedstemoder sad ved det surrende Rokkehjul, men med bekymret Mine; thi de vilde Kosakker drog plyndrende og vildt huserende omkring i Nabolaugget. Endnu havde dog ingen Fjender ladet sig se hos dem, men igennem Stormens Tuden og Træernes Susen lød deres vilde Skraal og raa Latter forfærdeligt i deres Øren, medens Ildebrande nær og fjern farvede Himlen rød som Blod, og hvert Øjeblik kunde man vente at se en »Lansemand« banke paa den Dør, der ellers gæstfri plejede at aabne sig.

Da faldt den gudfrygtige Gamle paa Knæ og anraabte Almagts

Gud om at skaane deres Hytte og bevare dem for den grumme Fjende med de Ord: »I dit Skød, o Herre, nedlægger jeg alle mine Sorger og Bekymringer. Byg du en Mur omkring os i denne Nat; vær du vor faste Borg og tag os i din Varetægt!« — Men da Ynglingen hørte sin Bedstemoder bede saaledes, sagde han: »Hvad kan det dog nytte at bede om noget, der er saa umuligt! Vor Herre opfører jo dog ikke en Mur omkring vort Hus!«

Imidlertid nærmede Fjenden sig fra alle Sider, og alle Nabohusene var om Aftenen opfyldte af raa Krigere; Stormen hvinede stedse stærkere, og Kulden tiltog hvert Øjeblik. Af Frygt for at Bedstemoderens Sang skulde hidlokke Fjenden, der, mærkeligt nok, endnu ikke havde fundet Vejen til deres Bolig, bad Ynglingen hende om at holde inde med Sangen; men hun lod sig ikke forstyrre. Sent paa Aftenen lod hun ham lukke Skodderne for Vinduet bedre til og begive sig til Seng; hun selv vedblev hele Natten at synge og bede:

»En Mur, o Gud, du om os bygge,
Som kan mod Fjenden os betrygge!«

Næste Morgen var alting roligt, og hun bød ham da at tage Skodderne fra og se efter, hvordan vel Naboerne havde det, og om Fjenden endnu var i Nærheden. Men se! Døren var ikke til at faa op, undtagen indad; thi udenfor laa Sneen optaarnet, saa Huset aldeles var skjult. Da udbrød Ynglingen: »Ja, Herren kan bygge Mure; o kære, gode Bedstemoder, kom dog og se Guds Under!« — Fra denne Dag af hørte han altid andægtig til, naar Bedstemoderen opsendte sine Bønner til Kærlighedens Fader.

Huset ødelagdes for faa Aar siden ved en Ildebrand, og den fromme Gamle er for mange Aar siden afgaaet ved Døden, men Mindet om hende lever endnu i Folkemunde.

* * *

Her skal fremdrages enkelte af de Fortællinger, som knytter sig til Kosakkernes Ophold i Lundtoft Herred.

Midt paa Søgaard Hede ligger der nogle Kaadnersteder. I et af disse Hjem var min Faders Onkel Jes Johansen født i Januar 1804. Han har som gammel Mand fortalt følgende Erindring om Kosakkernes Ankomst:

»Den 5. eller 6. Januar 1814 om Eftermiddagen sendte min Moder mig til Kværs Kro efter en Krukke Sirup. Det var meget koldt, og Sneen laa i store Driver. Da jeg kom ud fra Kroen med min Sirups-

krukke for at begive mig paa Hjemturen, mødte jeg en Flok Ryttere. De red i »Pimmeltrav« (Luntetrav) og var forsynede med lange Lanser, som jeg ikke før havde set Mage til.

En Bonde fra Vilsbæk, som boede i Nærheden af Oksevejen og vistnok hed Henning Jessen, red blandt de forreste paa en »Norbagge«. Ham havde Kosakkerne tvunget til at følge med som Vejviser. Som Rytterflokken nu var naaet til Udkanten af Kværs, satte Bonden fra Vilsbæk pludselig i Galop hen ad Landsbygaden, forfulgt af Kosakkerne. Lidt henne i Byen laa et lille Hus med en gammeldags Dør af den Slags, der er delt i en øvre og en nedre Halvdel. Her smuttede Henning paa sin Norbagge ind i Forstuen og stængede Døren efter sig. Kosakkerne holdt nu et vældigt Halløj uden for Huset og huggede med Lansespidsene i Døren, uden at den gav efter. Efter en lille Stunds Forløb red de videre, ud af Byen, i Retning mod Ladegaard, uden at de havde været af Hestene. — Bonden fra Vilsbæk slap saaledes fra dem«.

* * *

Samme Eftermiddag var Karlene fra Felsted ude at kaste Sne ved Hostrup Krat. Den daværende Ejer af Iversens Gaard i Felsted var »Oldermand« (Snefoged). Henimod Aften kom flere smaa Flokke Kosakker ridende i Retning mod Felsted By. Oldermanden samlede nu sine Folk til en Raadslagning, under hvilken han foreslog at slaa Kosakkerne ihjel efterhaanden, som de naaede frem. Da det kun var mindre Afdelinger, vel sagtens Patruljer, mente han, at man kunde faa Bugt med dem, og han tilføjede: »Rigtige kristne Mennesker er de vist ikke!« Dermed mente han vel, at man for sin Saligheds Skyld nok kunde tage en Kosak eller to paa sin Samvittighed. — Imidlertid faldt hans Forslag ved Afstemningen; den jydsk Besindighed og Fredsommelighed gjorde sig ogsaa her gældende. Flertallets Stilling, var utvivlsomt ogsaa den rigtige.

Saa vidt vides, gik de Afdelinger Kosakker, der her er Tale om, i Lejr ved Felsted Kro, hvor Folkene laa i Halm i Sneen omkring et Baal, medens Hestene stod i Sneen med Rughalm viklet omkring Benene.

Der fortælles om en lignende Vagtlejr mellem Ladegaard og Grøngrøft, ved Vejen til Graasten. Det kan have været den Afdeling, som ovenfor er omtalt i Forbindelse med Kværs By.

Flere Beretninger fra Lundtoft Herred gaar ud paa, at Kosakkerne laa ude i Sneen omkring et Baal, trods den meget strenge Kulde. En gammel Mand har fortalt om Lejren ved Felsted Kro, at han som

Dreng havde set, hvorledes en af Kosakkerne i Middagstimen trak sin Skjorte af og sad og »lusede« sig, altsaa pillede Lusene af Skjorten. Disse Feltsoldaternes tro Følgesvende er blevet ham lidt for nærgaaende.

Nedskriveren af disse Linier har som Dreng hørt Fortællinger om Kosakkernes Plyndringer i Skovbøl og Varnæs, men husker kun utydeligt disse Fortællingers Indhold. En gammel Kone, der i en Alder af næsten Hundrede Aar døde i Felsted Sogns Fattighus, og som var født paa »Tullesgaard«, en Bondegaard mellem Svejrup og Varnæs, nu kun et Husmandssted, fortalte, at hendes Moder i Kosakvinteren med sine to Tvillinger lukkede sig inde i Kælderen af Frygt for Kosakkerne, thi, tilføjede den gamle Kone: „Kosakkerne aad Spædbørn“.

En anden gammel Kone fortalte, at Pigerne maatte skjule sig for Kosakkerne, da de ikke kunde være i Fred for disse »Lansmænd«.

* * *

Kosakkernes Hovedstyrke fulgte den gamle Oksevej fra Bov over Urnehoved og Rødekro nordpaa. Efter hvad Hoteldirektør Stricker, Christiansfeld, oplyser, boede deres Fører, General Tettenborn, paa Brødremenighedens Hotel fra 7. til 16. Januar 1814. Hotelværelse Nr. 13 fremvises som Soveværelse for Generalen, og han brugte vistnok Frederik den 6.'s Sal til Modtagelse og Forhandlinger.

* * *

For ca. 100 Aar siden kørte der en Vognmand (Fragtkusk) paa Oksevejen mellem Flensborg og Rødekro og videre nordpaa. Han kørte, efter hvad gamle Folk har fortalt, til en Tid med otte Heste for sin Fragtvogn, fordi Vejene dengang var saa daarlige. Denne Vognmand var kendt under Navnet »Kosaksmeden«. Efter Sigende skyldtes dette Navn hans stærke Kræfter, som han havde vist under et Slagsmaal med Kosakkerne. Efter en anden Fremstilling var det dog ham, der fik Kløene. Det er vanskeligt at skønne, hvad der er Sagn og hvad der er Historie, men Navnet beholdt han, og han var gennem et Par Menneskæaldre et levende Minde om den strenge Vinter, da Kosakkerne fra det fjerne Ukraine gæstede vor Landsdel.

Høruphav—Kegnæs.

Nogle Oplysninger om Færgemænd i Tiden før 1800.

Af Chr. Maibøll.

S O M Supplement til J. Rabens Afhandling om Høruphav-Kegnæs-Færgens Historie i Sønderjydske Maanedsskrift for Februar 1941 kan jeg meddele følgende:

Hr. Raben nævner, at den første Færgeforbindelse til Kegnæs har været fra Mintebjerghav til Midtkobbøl paa Kegnæs. Saavidt jeg kan skønne, maa Færgestedet paa Als være flyttet fra Mintebjerghav til Høruphav efter Majbølgaards Oprettelse i Aaret 1640. Indtil denne Tid hørte nemlig Lebøl (Tandslet Sogn) og Mintebjerg (Hørup Sogn) til Hjortholm Len, men ved Majbølgaards Oprettelse blev Bønderne i de nævnte Byer lagt under Majbølgaard. Færgestedet ved Mintebjerghav tabte da sin Betydning.

I en Ekstrakt af Jordebogen for Sønderborg Amt, der omfatter Rønnaves, Ladegaards, Majbølgaards og Kegnæsgaards Len, findes den første Meddelelse om en Færgemand ved Høruphav. Hans Navn er *Christen Lorentzen*, og ved Sammenligning med et ældre Register ses det, at han boede paa et Kaadsted, der engang tilhørte Peter Clausen, som i aarlig Pligt betalte 12 Skilling. Kaadet havde før Peter Clausens Tid været øde i mange Aar, og Hertugen har derfor sikkert ladet bygge paa det øde Kaads Grund, da Færgestedet flyttedes fra Mintebjerghav til Høruphav. Der blev tillagt Stedet en Del Jord mod den Forpligtelse at sætte dem først over, der paa Embeds Vegne havde noget at forrette paa Kegnæs for Hertugen. Fæsteren af Kaadstedet fik ikke tillige Fæste paa dette Jordstykke. Hertugen tog otte Acre fra de otte Fæstebol i Hørup og lagde Jorden til Færgestedet. Det er Toften nord for Færgehuset. Mod Nordvest laa en anden Toft, der tidligere hørte til Skoven Lambjerg Indtægt og var bestemt til Græsning for de Heste, som Hertugens Betjente førte med sig. I nævnte Jordebog (Acta C. IV Nr. 189, Landsarkivet) er Christen Lorentzens aarlige

Pligt angivet med 44 Skilling, mens de øvrige Kaadnere i Hørup og ved Høruphav svarede 12 henholdsvis 16 og 24 Skilling. I Kirkebogen findes ingen Oplysninger om Christen Lorentzen, der maa være død før 1690. Men af Egen Præste-Arkiv ses det, at Christen Lauridsen (Lorentzen) den 5. September 1661 sammen med Sognepræsten Johannes Knudsen Krag underskriver en Købekontrakt, efter hvilken Jørgen Clausen ved Høruphav overtager et Inderstehus paa fire Fag af sin Svoger Christen Hansen Kock for 11 Rigsdaler.

Hans Færgemand, der maaske har afløst Christen Lorentzen, var født 1654 og døde 39 Aar gl. 1693. En Datter, Anne Dorothea, døbt 2. Adv. 1691 og døde 14 Dage senere.

Fra 1693 til 1802, altsaa i over hundrede Aar, var Færgeriet ved Høruphav knyttet til en Familie. Den første af disse Færgemænd var *Laurids Hansen*, om hvem Kirkebogen kun meddeler, at han døde 52 Aar gl. 1701. To Aar senere døde hans Hustru Trinnik Færgekone, 56 Aar gl. Han er sikkert identisk med den Lauritz Hansen Klev, der oprindeligt havde et Inderstested i Fæste af Pastor Krag og herfor aarlig ydede tre Mark og tre Rejser til Sønderborg med sin Baad. Slægten Klev var i Tiden før 1700 og i første Halvdel af det 18. Aarhundrede meget udbredt i Als Sønderherred. 1714 nævnes saaledes Peter Klev som Borger og Skipper i Sønderborg, og 1764 blev Jomfru Dorothea Sophia Klev, en Datter af Skipper Lorenz Klev i Sønderborg, gift med Kapellan Mathias Boldt i Hørup (senere Præst i Tønder).

Denne Borger og Skipper Lorenz Klev i Sønderborg, der stammer fra Høruphav, var gift med Dorothea, Datter af Rektor Peter Lorenzen og Dorothea Sophie født Hansen i Sønderborg. Rektor Peter Lorenzen er Fader til følgende Præster: Johannes Lorenzen, Provst i Haderslev, Peter Lorenzen, Præst i Svenstrup, Lorenz Lorenzen, Præst i Ulkebøl, endvidere Svigerfader til Rektor Johannes Petersen (Margrethe), Degn Jens Petersen i Hørup (Anna Eleonore) Pastor Johannes Krag, Nørre Løgum (Dorothea Sophie). En Søn Rathge Lorenzen var Forpagter paa Rumohrsgaard, og endelig var der en Datter Anna Marie, der i Skifteprotokollen kaldes Anne Marie afg. Lorentzes og døde hos Broderen i Ulkebøl 1765, begravet 12. August, 47 Aar gl. I Kirkebogen kaldes hun »Sognepræstens Søster Madam A. M. Lorentzen«, men hidtil er det ikke lykkedes mig at finde hendes Vielse. Skipper Lorenz Klev maa altsaa have været en anset Borger i Sønderborg.

Hans Christian Lauritzen, sædvanlig kaldt Hans Christian Færgemand, født omtrent 1674 som Søn af Formanden, var Færgemand

fra 1701 til sin Død 1719. Han betegnes ved en Datters Død i Sønderborg som Hans Christensen Klev, Færgemand ved Høruphav. Han var gift to Gange, først med Anna Jacobs D. († 1710), saa med Anne Margrethe Jonas D. I Kirkebogen nævnes følgende Børn: Laurids døbt 2. Adv. 1703, død 1709; Sophie Marie døbt 15. Trin. 1705, død ugift 1752; Marie døbt 12. Trin. 1708, død 1709; Laurids døbt Rogate 1712, død 1736; Anne Margrethe døbt 20. Trin. 1714, gift med Hans Jacobsen i Vollerup; Helene døbt 6. Jan. 1717, død 1807. Færgeriet var i hine Tider sikkert en indbringende Forretning, og Privilegiets Indehaver maa have nydt stor Anseelse, da fremtrædende Slægter fra Sønderborg og fra Hørup Sogn hørte til hans Omgangskreds. Det kan skønnes af, at Amtsforvalter Samlands Hustru holdt den Førstefødte over Daaben, mens Raadmand Bertel Jessen (den Tid ogsaa Forpagter paa Majbølgaard), Tingskriver David Boy og Præstens Datter Eleonora Elisabeth Krag findes blandt Fadderne; senere nævnes Synsmand Jens Jørgensen fra Mintebjerg og Sandemand Jørgen Andersen fra Lambjergskov, den sidstnævnte Ejer af Sognets største og anseeligste Bondegaard.

Da Hans Christian Færgemand døde 1719, giftede Enken sig efter Datidens Skik i samme Aar med *Rasmus Hansen*, der var Færgemand indtil 1735. Ved hans Død tiltraadte Hans Christian Lauritzens Børn Arven. Sønnen Laurids døde kort Tid efter, og Anne Margrethe i Vollerup solgte sin Ret for 100 Rigsdaler Courant til Søsteren Helene Hans D., der overtog Stedet 1736 og blev gift med *Mads Jacobsen*, en Broder til Søsterens Mand, Hans Jacobsen. Mads Jacobsen døde 1748, efter at han havde været Færgemand i 12 Aar. Han var Fader til en Søn, Mathias Matzen, født 1742, døbt 2. Juledag, myrdet omtrent 1803. Helene Hans D., eller som hun sædvanlig kaldes Helene Færgeskone, blev 1748 gift anden Gang med Ejendomsbonde og Synsmand David Hansen i Lambjergskov, en Sønneson af ovennævnte Sandemand Jørgen Andersen. Med ham havde hun tre Børn: Hans Davidsen, Eftermand paa Gaarden, Mads Davidsen, Boelsmand i Lambjerg, og David Davidsen, Boelsmand i Sebbelev. Om Helene Færgeskone, der 1760 blev gift tredie Gang med Klaus Andersen fra Vollerup og døde over 90 Aar gl. den 12. Maj 1807, fortæller Chr. Knudsen følgende i sine Optegnelser fra Hørup Sogn: »Lene Færgeskone var kun en ganske lille Kone, men meget stærk. Hun satte selv Færgen over om Natten, naar der blæstes Signal; thi dengang var der endnu ingen Færgested eller Færgen paa den anden Side. Naar Folk da fra Kegnæs ved Natte-tide vilde sættes over til Als, blæstes der Signal i et langt Rør, og Baaden fra Høruphav kom da over og tog dem ind. Paa Bondegaarden i Lambjergskov holdtes dengang Kro, og de hentede deres Øl og

Brændevin i Sønderborg hos Byens første Brændevinsbrænder Thomas Stoffer. Hendes sidste Mand Klaus Andersen holdt meget af en Snaps og havde gerne en lille Perial, naar han kom med Varerne fra Sønderborg. Lene var saa stærk, at hun selv kunde løfte en Tønde Øl paa Skraven«.

Helenes Halvbroder *Peter Rasmussen* (døbt 7. Trin. 1724, død 1766) var Færgemand fra 1748 til sin Død. Han var gift med David Hansens Søster Anne Cathrine, født omtrent 1729 som Datter af Ejendomsbonde og Synsmand Hans Jørgensen og Anna Jens D. Efter Mandens Død var hun Enke i syv Aar og giftede sig den 27. Juni 1773 med Færgemand *Ernst Jørgensen*, døbt 13. Trin. 1746, død 1787, Søn af Skipper Jørgen Ernst og Anne Marie ved Høruphav. Anne Cathrine, der ved Folketællingen 1803 var Opholdskone paa Færgegaarden, døde i Januar 1808 hos Svigersønnen, Boelsmand og Tolvmænd Christen Nielsen i Hørup. En anden Datter var gift med Kaadner Christian Adolf Møller i Mintebjerg, mens Sønnen *Peter Petersen Færgemand*, der afløste Stedfaderen som Færgemand ved Høruphav (indtil 1802), ved Moderens Død var Ejer af Brunsnæs Færgested og en Teglgård i Broager Sogn.

Helene Færgekones Søn af første Ægteskab, Mathias Matzen, blev den 10. Juni 1774 gift med Magdalene, Datter af Boelsmand Jørgen Nissen Kock og anden Hustru Maren Jørgens D. i Lambjergskov. Ved Folketællingen den 13. Februar 1803 nævnes han som Kaadner, Høker og Sømand ved Høruphav. Nogle Maaneder senere forsvandt Mathias Matzen paa en Rejse sammen med Sønnen David (født 29. Maj 1788) og Søren Lausen Beck (14 Aar gl.), Søn af Styrmand Laus Sørensen Beck ved Høruphav. Det tredobbelte Mord, der satte Sindene stærkt i Bevægelse, omtales i Kirkebogen ved Moderens Død 1807 og ved Hustruens Begravelse 1814. Her har Pastor Chr. Schwensen skrevet følgende: »Malene Matthiesen, døbt 14. p. Trin. 1749, Datter af Boelsmand fordum Jørgen Nissen Kock og anden Hustru Maren Jørgens D., Sognets Gjordemoder, Enke efter Kaadner Matthias Matzen (Færgemand), Høruphav, som for en Del Aar siden efter de mest sandsynlige Efterretninger tilligemed en voksen Søn er myrdet paa sin Jagt paa Hjemrejsen fra Lübeck af nogle aldrig opdagede Passagerer. Jagten fandt man staaende paa den pommerske Kyst, hvor Morderne uden Tvivl har sat den i Strand. Førre havde de været med den i Stralsund og der solgt en Del af Lasten under dens egentlige Værdi. En Søn, Jørgen Matthiesen, Kaadner og Skipper ved Høruphav, omkom paa en Sørejse til Angel sammen med Nicolai Peter, Søn af Inderste Christian Sørensen Hell ved Høruphav«.

I Chr. Knudsens Optegnelser (1869) gives følgende Skildring af

Begivenheden: »Matthias Matzen sejlede med sin Jagt meget til Flensborg, købte Boghvede og andet, som han solgte derhen, og var en rask og dristig Sømand. Engang kom tre Karle, som var godt klædte og vilde sejle først med en Ærøboe Skipper, som laa i Havnen; men da ingen af dem vilde tage dem med, henvendte de sig til sidst til Matthias Matzen, som tog dem om Bord. Efter al Sandsynlighed har de slaaet ham ihjel paa Søen; thi da de vare komne i rum Sø, hørte en Skipper fra Ærø eller Sønderborg, som godt kendte Skibet, at hans Dreng (hvoraf den ene var hans egen Søn, den anden Naboens) græd og hylede; men da han var en temmelig haard Mand, der tit pryglede sine Dreng, antog han og hans Folk, at det ikke havde noget at betyde. De mente, at Matthias »holdt Concert med sine Dreng, hvilket kom paa imellem«, og derfor gav de ikke videre Agt derpaa. Det har maaske været i det Øjeblik, at de har lagt Haand paa Manden. Derefter maa de ogsaa have slaaet Drengene ihjel, hvorpaa Gavtyvene løb ind med Skibet til Travemünde og solgte Ladningen langt under Prisen, hvorfor der skete en stor Stimmel af Folk for at købe. (Han plejede tit at have Contrebande af Kaffe, Sukker og andre Ting med tilbage paa sine Farter til Flensborg og Kiel). Nogle af de Skippere fra Ærø, som han var sejlet forbi paa Flensborg Fjord, kom ogsaa hertil og begyndte at mumle om, at det vistnok var galt fat. Øvrigheden blev snart opmærksom derpaa; men de tre Gavtyve var da forsvundne og lod Skibet med Resten af Ladningen i Stikken«. Aaret efter hentedes Skibet hjem af Sønnen Jørgen Matthiesen og Severin fra Sønderborg.

* * *

Færgehuset paa Kegnæs opførtes i Sommeren 1666 af Jørgen Hansen, der senere fik Tilnavnet »Færgemand«. (Chr. Knudsens Optegnelser fra Als).

Den første Oplysning om en Færgemand paa Kegnæs findes i Sønder-Herreds Skyld- og Panteprotokol fra 1768. *Jørgen Hansen* i Vesterkobbøl paa Kegnæs og Færgemand fra Kegnæs til Høruphav har i nævnte Aar købt et Stykke Land, Parcel Nr. 2, af Joh. Johansen Møller. Jørgen Hansen, der ved sin Død den 1. Juli 1807 kaldes Jørgen Hansen Færgemand, fødtes 1732 som Søn af Ejendomsbonde Hans Jørgensen og Maren paa Fjelbygaard, Lysabild Sogn. 22 Aar gammel blev han gift første Gang med Kathrine Hansen af Østerby, der døde efter tre Aars Ægteskab. Hans anden Hustru Kirsten, der døde 65 Aar 11 Md. gl. den 24. Januar 1782, var en Datter af Boelsmand Hans Wolf og Anna i Kongshoved. Tredie Gang var han gift med Anne Kathrine, Datter af Inderste Hans Hattesen og Kathrine i Tandslet.

To af Sønerne af andet Ægteskab, Christen Jørgensen Færgemand og Peter Jørgensen Færgemand, blev Kaadnere i Hørup Sogn. Den yngste, Peter, giftede sig 1811 med Styrmand Christen Thomsens Enke Kirsten, en Datter af Boelsmand Claus Petersen (Berthelsen) og Anne Niels D. i Lambjerglund. Deres Søn Christen Jørgensen Færgemand købte i Aaret 1858 den saakaldte nedre Bondegaard i Hørup, der nu ejes af Sønnensønnen, Chresten Petersen Færgemand.

Samleren.

GENGANGEREN I ABILD PRÆSTEGAARD.

I Abild gamle Præstegaard levede der engang en Præstefrue. Hun kunde ikke faa Karklude nok og hængte sig derfor i Laden. Men hun spøjte derefter i Laden, saa Karlene ikke vovede at gaa derind. Til sidst gik de til Præsten og sagde det til ham, at Fruen gik igen. Præsten svarede, at han vilde sende Bud efter Præsten i Visby. Præsten fra Visby var en lille, mørk Mand, og han kom altid kørende med to mørke Heste. Han fik hende nedmanet, og hun har ikke spøgt siden.

Det var i den gamle Præstegaard, der brændte i Slutningen af det 19. Aarhundrede, at dette gik for sig.

Emmy Burmester, Abild.

DEN DØDE VARSLEDE MANDENS DØD.

En Præst sad engang i sit Studereværelse og læste. Hans Husholderske var ikke hjemme. Da bankede det paa Døren, og Præsten gik ud for at se, hvem der var. Men han kunde ingen se. Han gik ind igen og læste videre. Men lidt efter bankede det igen, og da han gik udenfor, stod der en Kvinde, der sagde, at Kromanden var dødsens syg. Præsten gik hen til Kroen, men da han kom ind, sad Kromanden og spillede Kort. Præsten fortalte ham, hvad Kvinden havde sagt; Kromanden svarede, at han fejlede intet. Præsten gik saa hjem og læste videre.

Efter at han havde siddet lidt og læst, bankede det igen, og den samme Kvinde stod udenfor og fortalte, at nu var Kromanden død af et

Slagtilfælde. Præsten vilde da hen og se, om det passede; men da han kom til Kroen, havde man allerede lagt den døde Kromand paa Straa.

Paa Væggen hang der et Billede af Kromandens afdøde Kone. Da Præsten saa det, sagde han, at det var den Kvinde, som havde meddelt ham, at Kromanden var syg og død. — Men hun var allerede død for 12 Aar siden.

Hans Sørensen, Abild.

PIGEN, DER VAR FOR RAPMUNDET.

I en Præstegaard tjente der en ung Pige, som var lidt rapmundet af sig, men ikke bange. En Aften efter Mørkets Frembrud kom Præsten til at savne en Bog, som han havde glemt i Kirken. Han spurgte Pigen, om hun vilde hente den, men han formanede hende: »Hvis der bliver sagt noget til dig, maa du endelig ikke svare!« Dette lovede hun.

Da hun med Bogen i Haanden vendte sig for at gaa ud af Kirken, blev der sagt bag ved hende: »Se, hvor røde mine Øjne er!« Pigen tav og gik videre. Flere Gange gentog dette sig; men da hun var i Døren, kunde hun ikke holde sig og svarede rapt: »Se, hvor rød min Bag er!«

Der stod hun! Det var ikke muligt for hende at gaa et Skridt, før Præsten kom og løste hende. Han syntes nok, det tog for lang Tid, og sagde, da han kom: »Ja, tænkte jeg det ikke nok, du kunde ikke tie!«

Thies St. Demant, Søvang.

KORT ÆGTESKABSHISTORIE.

Den hollandske Admiral Bombell havde i sin Ungdom været i Tjeneste hos Godsejeren af Bombell i det Slesvigske, men formedelst nogle indtrufne Ubehageligheder flygtede han til Holland, hvor han i Søtjenesten gjorde hurtig Lykke, steg til Admiral. Da skrev han til en fattig Tjenestepige i Byen Emmerlev i Nærheden af Tønder:

Min kjære Grethe!

Dersom du nu er tilsinds som dengang, da vi tjente paa Bombell, saa kom til mig til Haag (∅: en By i Holland) og bliv min Hustru. Jeg er nu hollandsk Admiral.

Nil de Bombell, forhen

Nis Ipsen, din tro Brudgom«.

Pigen pakkede hurtig ind, rejste til Holland og blev Fru Admiralinde de Bombell.

Efter Dannevirke — ved Gudrun Gregersen.

PRÆSTEN DITLEV JOHANSEN.

Denne Mand døde 1644, 90 Aar gammel, i sit Præsteembeds 31. Aar; han var først Kapellan i Emsbøl, siden Præst i Dedsbøl i Tønder Amt. Han har indtegnet efterfølgende Ord i den derværende Kirkebog, hvorefter man ser den Egn raar Sæder paa den Tid, tilligemed Præstens Betragtningssmaaede af de udøvede Misgjerningers Følger.

»Efterfølgende have forfulgt mig i mit Embede, og tragtet efter min Fordærvelse, men Gud beskærmede mig, og udfriede mig af deres Hænder. Jacob Dirksen i Emsbøl slog mig til Jorden med en Trefork. Jeg blev baaren død ind, kom mig dog, Gud skee Lov igjen. Han blev, nogle Aar derefter, stukket ihjel af En og døde paa Landevejen som Fæet. — Jens Volkvarsten vilde dræbe mig med min egen Spet (?), og han blev stukket ihjel af sin egen Broder Jesse Jensen, og begravet i Süder-Kerkewall. Gud veed, hvor Sjælen den for hen. — Peder Jensen, Gertruds Mand, vilde have stukket mig ihjel i Pay Dégns Huus, Men Momme Poyers reddede mig. Han for til Skibs og de stødte ham overbord i et Uvejr; han slog Hænderne op paa Skibet for at redde sig, da huggede de begge Hænder af ham. — Anders Frese, som levede i et utugtigt Forhold med Anke, gik efter mig med en ladt Bøsse; han druknede ogsaa i Søen. — Gjertrud gjorde en ond Gjerning ved mig — —, hun visnede hen som en Kaalstok. — Bane Brodersen var mig fjendsk i nogle Aar, og vilde gjerne have fordærvet mig ganske. Han blev jammerligen myrdet. — Ditlev Momsen slog mig to Ribben itu i min højre Side. Derefter betalte han mig Bøder. Hvorledes det er gaaet ham efter den Tid, det viser Erfaringen. Jeg har tilgivet ham. O Jesu! beskærm du mig og din arme Kristenhed, at de prise dig i Evighed, Amen«

Rask: Morskabslæsning. 1841. Side 43. — Ved Gudrun Gregersen.

SPØGELSET I NYKIRKE.

Omkring 1880 spøjte det hver Nat i Kirketjenerens Gaard i Nykirke. Spøgelset kom hver Nat ved bestemt Klokkeslet og sagde: »Det grubler igen!« — Dette kunde Folk ikke holde ud, og tilsidst manede de Spøgelset ned under en Hestestald. Men siden den Dag kunde de ikke holde Hestene bundne paa denne Stald.

(Efter den 83 aarige Anna Damm, Rodenæs).

Christine Petersen, Højer.

Sønderjydske Teglundstri

Nordre Fasanvej 217 - København N.
Telf. C. 4520 - Tøge 1700 - Tøge 1717

Facadesten, flammede Sten, Tagsten, Drænrør
Alle Bygningsartikler

Forlang **Gulvtæpper**

fra

Sønderjydske Tæppefabrik

A. R. KJÆRBY

Højer

De Forenede Teglværker ved Aarhus. Aktieselskab

Tlf 644. Kontor: Parkallé 15, Aarhus. Tlf. 6444.

Facadesten, Tagsten, Radialsten, glass. Tagsten og Mursten

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

HORSENS

Telefoner: 207 — 807 — 808

Graasten
Teglværk

GRAASTEN

Restaurant

Bryggergaarden - Odense

Byens bedste Spisested

Støt

de sønderjydske
Indsamlinger.

Skal man til og fra

Sønderjylland

benytter man

Sydfynske Jernbaner

Frøcontoret

(for undersøgt Markfrø)

(Grundlagt 1887)

KOLDING

Leveringer under Statsfrøkon-
trollens selvvirkende Kontrol.
Antager Frøavlere

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK & EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup { 13
18

Aktieselskabet

Dampmøllen Victoria

Odense

Rio Radiatorer

Ribe Centralvarme-
Kømfurer

Ribe Centralvarme-Kamin

Ribe Kakkelovne

Ribe Kaminer

Eriksen & Christensen

Aktieselskab

Korn og Foderstoffer

Esbjerg

A/S Ribe Jernstøberi

Ribe Telf. 261 (2 Linjer)
Grundlagt 1848

Poul Pedersen

Landsretssagfører

Vejle

Ja - men
Jrma. Kaffe
smager bedst

Friskbrændt og egne moderne Brændstoffer.

Carl Schepier, Købvn. Etbl. 1898.

Egen Import

AKTIESELSKABET
RANDERS REBSLAAERI

RANDERS

